

O'ZBEKISTONDA KREATIV SANOAT BIRLASHMALARINI RIVOJLANTIRISH VA TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10466006>

Nasullayeva Yoqutoy Nasim qizi

Turon Zarmed Universiteti o'qituvchisi

Tel: +998(90) 925 82 25

e-mail: yoqutoynasullayeva@gmail.com

Annotatsiya

Iqtisodiy hayotning belgilovchi elementi sifatida ijodkorlikning paydo bo'lishi uzluksiz o'zgarishlar jarayonining asosini tashkil etadi. Ijod yangi texnologiyalar, yangi tarmoqlar, yangi bo'lyiklar va boshqa iqtisodiy afzalliklar manbai ekanligi e'tirof etilishi ortib borayotgani tufayli o'zining munosib e'tirofini oldi. Xuddi shu sababga ko'ra, ijodkorlikni rag'batlantirish va undan foydalanishga qaratilgan tizimlar paydo bo'ldi. Binobarin, bunyodkorlik ruhi hayotimizda, jamiyatimizda o'z munosabatini topdi. Etos "madaniyatning asosiy ruhi yoki xarakteri" deb ta'riflanadi. Aynan o'zining turli ko'rinishlarida ijodkorlikka intilish zamonaviylikning teran ruhini shakllantiradi. Ushbu maqoladada ijod tushunchasining o'zi, uning mohiyati va kelib chiqishi chuqurroq tahlil qilingan bo'lib, bu yangi paydo bo'lgan ijodiy davrning xususiyatlari va mohiyatini yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Key words

jahon iqtisodiyoti, innovatsion iqtisodiyot, transformatsion rivojlanish, bunyodkorlik, iqtisodiy raqobatbardoshlik, omili.

Zamonaviy sharoitda jahon iqtisodiyoti bilim iqtisodiyotidan innovatsion iqtisodiyot orqali ijodkorlik iqtisodiyotiga o'tadigan jadal transformatsion rivojlanishni boshdan kechirdi. Shu bilan birga, agar bilimlar iqtisodiyoti, innovatsiyalar, axborot va intellektual iqtisodiyot kabi atamalar ko'pincha sinonim sifatida qo'llanilsa, ijodiy iqtisodiyot tushunchasi yangi mazmun bilan to'ldiriladi va bir qancha sifat jihatidan yangi belgi va xususiyatlar kasb etadi. Shu bilan birga, ijodiy iqtisodiyot rivojlanishning oldingi shakllarini inkor etmaydi, balki ularni o'zining keyingi o'zgarishining asosi sifatida ishlatadi, deb ta'kidlash mumkin.

Ta'kidlash joizki, zamonaviy iqtisodiyotda bunyodkorlik nafaqat mamlakat iqtisodiy raqobatbardoshligining asosiy omili, balki shaxs va jamiyat shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan rivojlanish vektori sifatida ham qaralmoqda. Boshqa o'z

navbatida, agar ta'lim va intellektual mahsulot bilimlar iqtisodiyotining asosiy omillari bo'lsa va innovatsion iqtisodiyot ushbu bilimlardan foydalanish yo'llariga e'tiborni kuchaytirs, ijodiy iqtisodiyotning vazifasi g'oyalarni shakllantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlashdan iborat. taklif qilingan g'oyalarni sifat jihatidan yangi mahsulotga aylantirish. Shunday qilib, ijodkorlik klassik ishlab chiqarish omillari bilan bir qatorda yangi ishlab chiqarish omili sifatida harakat qiladigan ijodiy iqtisodiyot paradigmasining shakllanishi sohtadir.[1]

Jadal rivojlanish va postindustrial jamiyatga o'tish sharoitida XXI asr ishlab chiqarish funktsiyalarining o'zgaruvchisi bo'lgan ishlab chiqarish omillari tizimini ifodalashning ahamiyati ortib bormoqda. Turli iqtisodiy nazariyalarda omillarning ularning tizimlaridan biridagi mustaqilligi va ularni ajratish mezonlarining birligi haqida savol tug'iladi. Ishlab chiqarish omillari tizimini nazariy metodologik asoslash 100 yildan ortiq vaqt davomida iqtisodiyotlarda tarixan zabt etilgan barcha klassik va noklassik nazariyalar doirasida amalga oshirildi.

1990-yillarning oxiridan boshlab ijodkorlik har qanday faoliyatning zaruriy tarkibiy qismiga aylandi, chunki faoliyatning o'zi tobora murakkab ijtimoiy va texnologik darajaga aylanib bormoqda. Faoliyatning ijodiy va reproduktiv tarkibiy qismlarining nisbati birinchisiga siljiydi. Endi "dohiyalar" allaqachon mutanosib ravishda, hech bo'lmaganda, birdan mingga, birdan o'nga, ayrim faoliyat turlarida va bir-biriga, ikkitagacha kerak bo'ladi. Bundan tashqari, insonda ijodkorlikni rivojlantirish mumkin, uni o'rgatish mumkinligi ma'lum bo'ldi. Shunday qilib, ijodiy (yoki ijodiy) sohalarning strategiyalari har qanday sohada muvaffaqiyatli va samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan ijodiy odamlar sonini ko'paytirishning ijtimoiy va texnologik hodisasiga asoslanadi. Bularning barchasi unga bozor ehtiyojlariga tezroq javob berishga, yangi voqelikni o'zlashtirishga, ularga moslashishga va tubdan yangi mahsulotlarni ko'rishga imkon beradi.

Bunyodkorlik, mavjud vaziyatdan chiqishning innovatsion, ilg'or yo'llarini topish hamisha jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti bo'lib kelgan. Kreativlik materiyaning rivojlanishi, uning yangi shakllarini shakllantirishning zaruriy shartidir.

Umumiy qabul qilingan ma'noda ijodkorlik - bu bizning ongimiz ma'lumotlarini (nisbatan) yangi shaklda, mavhum fikrlash, badiiy va amaliy faoliyat sohasida mujassamlash, ko'paytirish yoki birlashtirishda ifodalangan aqliy harakatning shartli atamasi. Ijodkorlik har bir bo'g'ini oldindan belgilangan qoidalar bilan to'liq tartibga solinadigan faoliyatda emas, balki dastlabki tartibga solish ma'lum darajada noaniqlikni o'z ichiga olgan, o'z-o'zini tashkil qilishni o'z ichiga olgan yangi ma'lumotlarni olib keladigan faoliyatda yotadi. "Ijodiy

jarayonning mohiyati mavjud tajribani qayta tashkil etish va uning asosida yangi kombinatsiyalarni shakllantirishdan iborat" (A. Mateiko). "Ijodkorlik - bu ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratuvchi shaxsning faoliyati".[2]

Iqtisodiyotni jadal rivojlantirishda korxonalar va ilmiy-tadqiqot tashkilotlaridagi muhandis-texnik xodimlarning ijodiy mehnati katta rol o'ynaydi. Bu ish natijalari - yangi konstruktiv yoki texnologik yechimlar, ilmiy qonuniyatlar, fizik hodisalar - xaridorlarning dolzarb, eng muhimi, kelajakdagi ehtiyojlarini to'liqroq qondirish imkonini beradi.

Ishlab chiqarishning rivojlanish darajasi va axborot jarayonlarining o'sishi, agar mutaxassis an'anaviy usullardan foydalangan holda bunday hajmdagi ma'lumotlarni "hazm qila" olmasa, axborot va kasbiy faoliyatni tashkil qilishda yangi, yanada ijodiy yondashuvni o'zlashtirishning dolzarbligini belgilaydi. Shu bilan birga, raqobatbardosh mutaxassis ma'lumotni tartiblash, uning dolzarbligini intuitiv his qilish, atrofda voqelikdagi eng dolzarb muammoni tushunish va kasbiy vazifani shakllantirish, asosiy axborot manbalarini aniqlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Ma'lumot muhandis tomonidan idrok etilishi kerak, "o'zidan o'tib ketadi", undan eng qimmatini tanlanadi.

Mutaxassisning ijodiy qobiliyatini rivojlantirmasdan turib, innovatsion mahsulotni yaratishni tasavvur qilib bo'lmaydi. Ijodkorlik inson ongining o'ziga xos jihatlardan biri bo'lib, aql atamasi bilan ifodalangan inson ongli faoliyatining sifatlaridan farq qiladi. Ijodiy jarayon nazariyalash emas, tushunchalar va og'zaki formulalarni manipulyatsiya qilish emas, balki har soat va har soniyada o'zgarib turadigan hayot sharoitlarining o'ziga xos sharoitida o'z natijalarini beradigan maqsadli, amaliy foydali faoliyat jarayonidir.

Mutaxassisning ijodiy kompetensiyasi - bu ijodiy fikrlash va bilimlar, innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqish ko'nikmalari va individual ravishda va ishchi kuchida bugungi ekstremal tashqi va ichki sharoitlarda bunday o'zgarishlarga psixologik tayyorlik asosida voqelikni bosqichma-bosqich o'zgartirish qobiliyati. Mutaxassisning ijodiy qobiliyatining ko'rsatkichi uning eng muhim shaxsiy sifati bo'lib, u ilmiy va ishlab chiqarish sohasidagi dolzarb muammolarni aniqlash va tahlil qilish, ularni ijodiy hal qilish yo'llari va vositalarini topish istagini belgilaydi.[3]

Innovatsion mahsulotni (ijodiy jarayon) yaratish bo'yicha ijodiy faoliyatning tuzilishi murakkab, ko'p bosqichli, tizimli shakllanish bo'lib, uning markazida ijodkorlik kasbiy ijodiy faoliyat (ijodiy kompetensiya) uchun umumiy universal qobiliyat sifatida joylashgan. Ijodkorlikning hal qiluvchi komponenti - bu

shaxsning mulki sifatida ijodkorlikka va ijodkorlik texnologiyasini o'zlashtirishga asoslangan intellektual faoliyatning tegishli darajasi.

Haqiqiy ijodiy innovatsion ob'ektlarni yaratish uchun zarur bo'lgan ijodiy kompetentsiyani shakllantirish ijodiy muammolarni hal qilish orqali mumkin. Fikrlash har doim muammo yoki savoldan, hayratdan yoki hayratdan, qarama-qarshilikdan boshlanadi. Bu muammoli holat shaxsning fikrlash jarayonidagi ishtirokini belgilaydi. Mutaxassisning to'siqlarni engib o'tish va muammoli vaziyatni hal qilishga bo'lgan munosabatining natijasi faol aqliy faoliyatning paydo bo'lishidir.

Innovatsion mutaxassisning kasbiy faoliyatda va o'quv amaliyotida duch keladigan vazifalari mazmuni va shakli jihatidan juda xilma-xildir, ammo ularning barchasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

predmet sohasi - topshiriqda aniq yoki bilvosita muhokama qilinadigan boshqa xarakterdagi qo'zg'almas va mo'ljallangan ob'ektlar majmui;

- predmet sohasi ob'ektlarini bog'lovchi munosabatlar;

- talab yoki savol - topshiriqning maqsadini ko'rsatish;

- vazifa operatori - topshiriqning talabini bajarish uchun uning shartlariga muvofiq bajarilishi kerak bo'lgan harakatlar majmui. Muammoni hal qilish operatorni topishdir.

Pidkasty P.I. ijodiy vazifaning ajralib turadigan xususiyati sifatida, ijodiy bo'lmagan bilan solishtirganda, ular ijodiy vazifani hal qilishda yuzaga keladigan intuitiv fikrlash, sakrash, tushuncha (idrok) mavjudligini ko'rsatadi. Esaulovning fikriga ko'ra, insight (genetik sezgi) - bu odamning o'tmish tajribasidan to'satdan va cheksiz ravishda ijodiy vazifaning operatorini topish qobiliyati.[3]

Zamonaviy sharoitda ijodiy muammolarni hal qilish nafaqat muhandisning kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan xususiyatlar va qobiliyatlarni faollashtirish va mustahkamlash vositasi sifatida ishlaydi, balki voqelikni bilishning o'ziga xos shakliga aylanadi. Voqelikka ijodiy munosabatda tarbiyalangan shaxs jamiyatni taraqqiyot yo'lidan olg'a siljitadigan eng kutilmagan kashfiyotlar va yutuqlarga qodir.

Endi har doimgidan ham ko'proq innovatsiya - birinchi navbatda global ishlab chiqarish zanjirlaridagi uzilishlar natijasida mahalliy ishlab chiqarish uchun zarur xom-ashyo materiallarini mahalliyashtirish - mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga salbiy ta'sirlarni engib o'tishga uchun eng yaxshi umid. GII 2022 hisobotida raqamli va fundamental innovasiyalar kelajakda mehnat unumdorligi va iqtisodiy yuksalishning asosi bo'lishi ta'kidlanib o'tildi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasi Global innovatsiyalar indeksi ko'rsatkichlari [5]

T/	Komponentlar	2015		2022		O'zgarish ↓↑
		Baho	O'rin	Baho	O'rin	
1.	Institutlar sifati	49,0	106	57,3	63	43↑
2.	Inson kapitali va faoliyat tadqiqoti	27,0	76	30,8	65	11↑
3.	Infratuzilma	29,0	101	41,7	74	27↑
4.	Bozor rivojlanishi	44,4	85	39,9	60	25↑
5.	Biznesni rivojlantirish	20,0	138	25,3	74	64↑
6.	Fan va texnologiyalar	27,2	61	17,9	80	19↓
7.	Ijodiy mahsulotlar	8,5	138	7,7	102	36↑

Global innovatsiyalar indeksi (GII) innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiy o'sishning ko'p qirrali jihatlari to'g'risida ma'lumot beradi. 2022 yilgi hisobotga ko'ra 131 ta davlatlar uchun 81 ta batafsil o'lchov mezonlari hisoblab chiqilib, GII iqtisodiyotlarning innovatsion samaradorligini baholovchi yetakchi ko'rsatkichlardan biriga aylandi. Hozirgi kunga kelib, GII siyosatchilar, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun yillik innovatsion taraqqiyotni baholash imkonini beradigan muhim qiyosiy vositalardan biriga aylandi.[4]

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, Global innovatsiyalar indeksi ko'rsatkichlari 2015-yilga qaraganda, 2022-yilda ancha yuqoriga ko'tarilganligini ko'rishimiz mumkin. Xususan, ijodiy mahsulotlar bo'yicha 2015- yilda 138-o'rinni egallagan bo'lsak, 2022-yilga kelib 102-o'rinni egalladik. Ushbu ko'rsatkich bo'yicha 36 pog'ona yuqoriga ko'tarilgan. Bundan mamlakatimizda ham yildan yilga ijodiy mahsulotlarning hissasi ortib borayotganligini ko'rishimiz mumkin.

2-jadval

MDH mamlakatlarning reytingi [5]

T/r	Mamlakat	2015 y.		2022 y.		Bahodagi O'zgarish	O'rindagi O'zgarish
1.	Rossiya	39,32	48	34,3	47	5,02	↓
2.	Molova	40,53	44	31,1	56	7,42	↓
3.	Belarus	38,23	53	27,5	77	10,73	↓
4.	Armaniston	37,31	61	26,6	80	10,71	↓
5.	O'zbekiston	25,89	122	25,3	82	0,59	↑
6.	Qozog'iston	31,25	82	24,7	83	6,5	↓

7.	Ozarbayjon	30,10	93	21,5	93	8,6	-
8.	Qirg'iziston	27,96	109	21,1	94	6,36	5
9.	Tojikiston	27.46	114	18,8	104	8,6	10

Joriy yilning 29 sentyabr kuni “Global innovatsiyalar” indeksining 2022 yilgi hisoboti e’lon qilindi. O‘zbekiston Global innovasion indeksda O‘zbekiston 2015 yilda 141 ta davlat orasidan 122-o‘rinni egallagan bo‘lsa, 2022 yilda 131 ta davlat orasida 40 pog‘onaga yuqorilab, 82-o‘rinni egalladi hamda Markaziy Osiyoning yetakchisiga aylandi va Markaziy va Janubiy Osiyo mamalakatlarida Hindiston va Erondan keyin 3-o‘rinni egalladi.

2020- yil yakunida mamlakatimizda joriy qilingan texnologik innovatsiyalar soni 4011 tani tashkil etgan. Joriy qilingan texnologik innovatsiyalar soni quyidagicha:

- o‘z kuchi bilan - 3805
- boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda - 127
- boshqa tashkilotlar tomonidan -79

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development ISSN 2345-0355.2019. Article DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2019.12.CREATIVITY> AS A NEW PRODUCTION FACTOR OF THE WORLD ECONOMY Oleg Shvidanenko, Edgardo Sica, Tatiana Busariev

2. (S.L.Rubinshteyn) Zabelin, P.V. Innovatsiyalarni boshqarish asoslari / P.V. Zabelin. - M.: Vershina, 2011. - S. 176

3. Maksimov, N.N. Innovatsion faoliyatning nazariy asoslari / N.N. Maksimov // Yosh olim. - 2013. - 10-son. - S. 342.

4. https://www.marketing.spb.ru/lib-around/Creative_class.htm

5. <https://mininnovation.uz/oz/info/global-innovatsion-indeks>